

OOTAMATU KANDI PEALT

Näitusega „Ootamatu kandi pealt“ tähistame Kalju Komissarovi 80. juubelit. Näitus esitab sissevaate Komissarovi filmidesse filmikaadrite vahendusel – fotod, mis on võetud otse filmimaterjalist. Näitleja, teatri- ja filmilavastaja ning teatripedagoog Kalju Komissarov sündis 8. märtsil 1946. aastal Võrus. Aastatel 1964–1968 õppis ta Tallinna Riikliku Konservatooriumi lavakunstkateedri III lennus, mida juhendas Voldemar Panso. Vähem tähelepanu on pälvinud asjaolu, et Komissarov tuli teatrisse väikese ringiga filmitegemise kaudu. Pärast lavakooli lõpetamist töötas ta kuus aastat Tallinnfilmis, kus tema käe all valmisid filmid „Valge laev“ (1970), „Metskapten“ (1971) ja „Tavatu lugu“ (1973), milles ta mängis ka ühte peaosas. Lisaks on näitusele valitud stille Komissarovi esimesest filmist „Sentimentaalne novell“ (1966).

Miks film? Filmieelistuste taga oli sõjajärgse põlvkonna pettumus toonases teatris, igatsus huvitavama eneseteostuse järele. Filmitegemise võimaluste ülehindamine. Filmis nähti võimalust eksperimenteerida. Mati Unt, kes osaliselt jagas oma põlvkonnakaaslaste unelmaid, on tagantjärele meenutanud, et Tallinnfilmis polnudki võimalik väga häid filme teha ning juhtkond olevat võidelnud sissetungivate autsaiderite fantaasiatega, kaitstes kiivalt oma nägemust stuudiost.

Tallinnfilmi noorima režissöörina polnud ka Komissarovil valikut ega otsustusõigust ning tema karjäär režissöörina ei kujunenud pikaks. Mitmeid tema pakutud stsenaariume töösse ei võetud ning suhete katkestamine stuudioga muutus mingil hetkel paratamatuks. Kuigi näitlejana astus Komissarov filmis üles hiljemgi, lülitus ta filmiekspereimendilt teatriuudusse, kus sai võimaluse oma filmikogemuste ümber mõtestamiseks. 1974. aastal sai temast kolmeteistkümneks aastaks Eesti NSV Riikliku Noorsooteatri (praegune Tallinna Linnateater) peanäitejuht. Hiljem töötas ta peanäitejuhi ja lavastajana Ugalas ning kunstilise juhina Endlas; juhatas kümme aastat lavakunstkooli Tallinnas ning õpetas 1996. aastast teatrikunsti tänases TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias.

Komissarovi esimene film, noorte teemaline „**Sentimentaalne novell**“ valmis 1966. aastal koostöös Enn Säde ja Peeter Toomingaga, kellelt sai kasutada kaamera. 16-millimeetrilisele filmilindile üles võetud eksperimentaalse armastusfilmi peaosades on Tallinna Riikliku Konservatooriumi lavakunstkateedri III lennu tudengid Katrin Karisma ja Andres Ots, kelle kõrval näeb nende kursusekaaslasid Peeter Jakobit, Mari Lille, Jaan Toomingat, Raivo Trassi ja Komissarovit ennastki.

Filmis veedavad armunud tudengid koos oma päevi muretult, stipipäevast järgmiseni, ega vajagi midagi peale teineteise. Kõik näib ääretult lihtsana ning maailmamured noori ei morjenda. Aga siis miski muutub, neius ärkab naine, kes pole rahul ees ootava elu hallusega. Ta pilk himustab aina uusi ja ilusamaid asju. Film ei moraliseeri lihtsa vajaduse üle parema elu järgi, mis polnud karmi reaalsust kogenud põlvkonna seas sugugi haruldane asi. Pigem jälgib film uue, autentsema eluvaate sünniraskuseid. Sensuaalses mustvalges filmis on palju aeglast liikumist ning koos heliga kujundab see erilise visuaalse platvormi.

„**Valge laev**“, Komissarovi esimene film Tallinnfilmile, valmis 1970 ja on stuudio üks kõige problemaatilisemaid filme. Nõukogude ametliku ühiskonna suhtes opositsiooniline sõpruskond noori käib koos ja arutleb poliitika üle, neile meeldib ka mootorratastega kihutada. Ennu nimeline noormees, keda kehastab Komissarov ise, hakkab aga sõpruskonna valitud tee õigsuses kahtlema. Omavaheline arveteklaarimine lõpeb tema ootamatu tapmisega. Heino (Tõnu Tepandi) ja Jakob (Tõnu Mikiver) annavad end Nõukogude võimudele üles, samas kui Juhan (Enn Kraam), Linda (Katrin Kumpan) ja Olev (Ago Roo) põgenevad jahiga Rootsi, kus elavad Linda sugulased; tormis jääb Olev merre. Ühel seltskonnaüritusel kohtub Linda välisraadio töötajat Rudolf Talgret (Einari Koppel), kes on Lindale hääle järgi tuttav ENSVs salaja kuulatud raadiosaadete järgi. Hoolimata Linda sugulaste vastuseisust palub Talgre Linda kätt ja nad abielluvad. Eestist saadetakse ajakirjanik (Cunнар Kõlgas) Rootsi ülesandega noored leida ja veenda neid tagasi tulema.

Tänaeni pole teada, kes nimelt selle Moskva stsenaaristide filmi kavva võttis, kuid selle sammuga astus Tallinnfilm Külma sõja propaganda suurde mängu. Otsus polevat kohalikke võime ja KGB-d kaugeltki rõõmustanud. Komissarov ja näitlejad on hiljem meenutanud, et filmimine Stockholmis jättis kõikidele sügava mulje. Ka eestimaisel publikul oli huvitav vaadata suurlinna eredat tänavaelu filmis ja seda enda koduse hallusega võrrelda. Teised märkisid, et esmakordselt näidati avalikkusele valitsuse halbu suhteid Välis-Eestiga või seda, et meil tegutsevad nõukogude vastased noorte rühmitused. Palju poleemikat tekitanud „Valget Laeva“ võib pidada Komissarovi kõige filmilikumaks tööks, samuti pakub linateos ridamisi suurepäraseid näitlejatöid tuntud näitlejatelt.

Juhan Smuuli näidendil „Kihnu Jõnn“ põhinevas filmis „**Metskapten**“ (1971) valib legendaarne kapten Kihnu Jõnn (Jüri Järvet) oma laevale meeskonda, et minna Riiaast Santosesse. Suurepärase inimesetundjana oskab ta kõrtsis märgata ka kaltsupuntra taga tõelist meest. Kokaks kutsub ta ammuse silmarõõmu Manni (Luule Paljasmaa), kaasa tuleb ka viimase nooruke hoolealune Mathilde (Katrin Jakobi). Kaptenipaberiteta Jõnn suudab keset merd tuulevaikusel seistes januse ja näljase meeskonna oma tahtele allutada ning tema elutarkus ja tahe viivad laeva „Fortuna“ sihile raskete olude kiuste. Kuigi filmis oli mitmeid väga emotsionaalselt filmitud stseene, kannatas teos juba johtuvalt käsikirjast staatilisuse all. Osalejate arvamusel valitses filmivõtetel suletud ruumi tunne ja kergemeelsus. Kuigi stuudio juhtkond süüdistas filmi pornograafias ja leidis ka teisi puuduseid, Moskvas probleeme filmi kinnitamisega ei tekkinud.

Komissarovi viimaseks jäänud režissöör töö Tallinnfilmis kandis pealkirja „**Tavatu lugu**“ (1973) ning selleski astus ta üles ka näitlejana. Koos kogenud miilitsakapteniga (Kaljo Kiisk) asub Komissarovi kehastatud noor uurija selgitama sohvoosi autogaraaži süütamist. Esialgu otsitakse süüdlasi autojuhtide hulgast, siis aga helistab valvekorrapidajale tundmatu naine, kes väidab, et tema süütas garaaži. Helistajaks osutub 18-aastane Epp-Kai (Elga Terasmõgi), kes kinnitab kuritegu ja viiakse eeluurimisvanglasse. Noor uurija kahtleb neiu süü ning küsitleb tema vanemaid, õpetajaid ja klassikaaslasid, et leida kuriteo motiivi. Kohtusaalis võtab Epp-Kai ootamatult oma tunnistuse tagasi, mistõttu peavad uurijad oma tööd otsast peale alustama Film jäi Tallinnfilmi toodangule iseloomulikult ilma kõlapinnata. Linateosel eemaldati kaadrid, mis kujutasid aegluubis noore kangelanna paranoilisi õiseid kujutusi.

Näituse kuraatorid on Eha Komissarov ja Carmen Seljamaa.
Projektijuht Evelin Lagle-Nõmm.